

NARODOWY DZIEŃ PAMIĘCI POLAKÓW RATUJĄCYCH ŻYDÓW POD OKUPACJĄ NIEMIECKĄ

24 marca 2021 r. – Obchody Narodowego Dnia Pamięci Polaków ratujących Żydów pod okupacją niemiecką, organizowane przez Samorząd Województwa Podkarpackiego i grupę instytucji zrzeszonych w Komitecie Organizacyjnym Obchodów. Koordynatorem Obchodów jest Muzeum Polaków Ratujących Żydów podczas II wojny światowej im. Rodziny Ulmów w Markowej.

Narodowy Dzień Pamięci Polaków ratujących Żydów pod okupacją niemiecką jest polskim świętem państwowym obchodzonym 24 marca, poświęconym upamiętnieniu Polaków ratujących Żydów, ustanowionym przez Parlament w 2018 r. z inicjatywy Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy. Święto jest wyrazem czci dla wszystkich tych Polaków, którzy wykazując się heroiczną postawą, z narażeniem życia ratowali i pomagali Żydom, systematycznie mordowanym przez niemieckich zbrodniarzy.

Dla Muzeum Polaków Ratujących Żydów podczas II wojny światowej im. Rodziny Ulmów w Markowej ten Dzień Pamięci jest szczególnym, ponieważ ustanowiono go w rocznicę śmierci patronów Muzeum – Rodziny Ulmów z Markowej. Ulmowie wraz z ukrywanymi przez nich Żydami z rodzin Goldmanów zostali rozstrzelani przez niemieckich żandarmów 24 marca 1944 r. Postawa i męczeństwo Rodziny Ulmów jest świadectwem kultury solidarności, która podczas II wojny światowej kształtowała zachowania i czyny wielu Polaków w stosunku do ich żydowskich sąsiadów. Narodowy Dzień Pamięci Polaków ratujących Żydów pod okupacją niemiecką wiąże się także bezpośrednio z misją Muzeum Polaków Ratujących Żydów: „Do zakresu działania Muzeum należy ukazanie historii ratowania Żydów przez Polaków podczas II wojny światowej, polsko-żydowskich relacji w czasach Holokaustu oraz upowszechnianie wiedzy o losach Rodziny Ulmów z Markowej”.

Rodzina Ulmów

Józef i Wiktoria Ulmowie byli mieszkańcami czteroipółtysięcznej wsi Markowa w przedwojennym województwie lwowskim, a dzisiejszym województwie podkarpackim. Podczas okupacji niemieckiej, prawdopodobnie w grudniu 1942 r., mimo biedy i zagrożenia życia, Ulmowie dali schronienie ośmiorgu Żydom: Saulowi Goldmanowi z synami Baruchem, Mechelem, Joachimem i Mojżeszem Fejwelem, a także pochodzącym z Markowej córkom jego krewnego Chaima Hersza Goldmana – Lei Didner, Gołdzie Grünfeld i córeczce jednej z nich (prawdopodobnie o imieniu Reszla). O fakcie ukrywania Żydów przez rodzinę Ulmów doniósł Niemcom prawdopodobnie Włodzimierz Leś – granatowy policjant z Łańcuta. Rankiem 24 marca 1944 r. przed ich dom przybyło pięciu niemieckich żandarmów oraz kilku granatowych policjantów. Dowodził nimi porucznik żandarmerii niemieckiej Eilert Dieken. Najpierw zamordowano ukrywanych przez Ulmów Żydów, a następnie Józefa i Wiktorię (będącą w zaawansowanej ciąży). Po chwili E. Dieken podjął decyzję o zabiciu również szóstki dzieci Ulmów: Stanisławy, Barbary, Władysława, Franciszka, Antoniego i Marii.

W 1995 r. Wiktoria i Józef Ulmowie zostali uhonorowani pośmiertnie tytułem Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. W 2010 r. prezydent RP Lech Kaczyński odznaczył ich Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. W 2003 r. w diecezji przemyskiej rozpoczął się proces beatyfikacyjny rodziny Ulmów, który obecnie toczy się w Watykanie.

Sprawiedliwi wśród Narodów Świata

Osoby, które podczas okupacji niemieckiej ratowały Żydów, otrzymują odznaczenie honorowe przyznawane od 1963 roku przez izraelski Instytut Yad Vashem. Tytuł „Sprawiedliwych wśród Narodów Świata” przysnaje się osobom nieżydowskiego pochodzenia, które w trakcie II wojny światowej okazały Żydom bezinteresowną pomoc. Tytuł „Sprawiedliwego wśród Narodów Świata” jest nadawany zarówno za życia, jak i pośmiertnie, a o jego przyznanie mogą występować ocaleni Żydzi, jak również ich krewni. Dopuszczalne jest, w wyjątkowych sytuacjach, zgłoszenie przez ratujących, krewnych ratujących, czy świadków wydarzeń.

Tytuł „Sprawiedliwych wśród Narodów Świata” nawiązuje do żydowskiej tradycji. Termin ten oznaczał nie-Żydów, którzy byli ludźmi dobrymi oraz bogobojnymi.

Na medalu przyznawanym Sprawiedliwym widnieje sentencja z Talmudu „Kto ratuje jedno życie, ratuje cały świat” (Talmud Babiloński, Sanhedryn, 37a).

Kim są Sprawiedliwi

Jak dzisiaj należy rozumieć pojęcie „Sprawiedliwych”? Kim są Sprawiedliwi? Sprawiedliwi, to wszyscy Ci, którzy w każdych okolicznościach, nawet zagrażających ich życiu i życiu ich bliskich, zawsze postępują zgodnie z wyznawanymi wartościami i przekonaniem etycznymi. To wszyscy Ci, dla których prawa człowieka, w tym zwłaszcza prawo najważniejsze – prawo do życia, zawsze są prawami nienaruszalnymi i wartymi ofiary – w szczególnych sytuacjach nawet ofiary z własnego życia. Sprawiedliwi to Wiktoria i Józef Ulma, którzy poświęcili własne życie ratując żydowskich bliźnich. Sprawiedliwi, to Polacy ratujących Żydów pod okupacją niemiecką, dla których dobro, godność i prawo do życia drugiego człowieka okazały się na tyle ważne, że zdecydowali się przyjść bliźniemu z pomocą, pomimo usankcjonowanej kary śmierci za tę pomoc. W krajach znajdujących się pod okupacją niemiecką pomoc Żydom była karana. Jednak na ziemiach okupowanej Polski, w odróżnieniu od krajów Europy Zachodniej, kara śmierci za pomoc Żydom została wprowadzona aktem prawnym. 15 października 1941 r. Hans Frank, generalny gubernator okupowanych przez Niemców ziem polskich, wydał rozporządzenie wprowadzające na terenie Generalnego Gubernatorstwa karę śmierci dla Żydów, którzy opuścili bez zezwolenia teren getta, oraz dla Polaków udzielających im pomocy. Na mocy tego rozporządzenia wszelka pomoc świadczona Żydom przez ludność polską miała być karana śmiercią.

Sesja poświęcona działalności pomocowej i ratowniczej rządu RP na uchodźstwie podczas II wojny światowej – inauguracja cyklu debaty pt. „Symposium Sprawiedliwych”

Tegoroczne obchody Narodowego Dnia Pamięci Polaków ratujących Żydów pod okupacją niemiecką rozpoczęła sesja pn. „**Na ratunek – w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej**”, która odbyła się w dniu 23 marca w Muzeum Niepodległości w Warszawie, jako sesja inauguracyjna cyklu debaty pt. „**Symposium Sprawiedliwych**”, wspólnej inicjatywy Muzeum Polaków Ratujących Żydów oraz Muzeum Niepodległości w Warszawie. „Symposium Sprawiedliwych” będzie poświęcone historii i kulturze pamięci związanej z losami Żydów pod okupacją niemiecką na terenach należących przed 1939 r. do Rzeczypospolitej Polskiej oraz działalności Polaków, którzy w tych okolicznościach nieśli pomoc Żydom, indywidualnie, grupowo, bądź poprzez struktury Rządu RP działającego na emigracji oraz poprzez struktury Polskiego Państwa Podziemnego.

Tematem sesji: „Na ratunek – w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej” była działalność dyplomacji polskiej oraz instytucji rządu RP na uchodźstwie, które podczas II wojny światowej organizowały pomoc Żydom. Jednym z najważniejszych ośrodków tej działalności było Poselstwo RP w Bernie, kierowane wówczas przez Aleksandra Ładosia. Wykład wprowadzający w ramach Sympozjum wygłosił dr Jakub Kumoch, politolog, dyplomata, ambasador RP w Turcji, były ambasador RP w Szwajcarii. Komentarze – w charakterze pierwszych głosów w debacie – wygłosili: dr Danuta Drywa, historyk muzealnik, badacz działalności Grupy Ładosia, pracownik naukowy Muzeum Stutthof w Sztutowie; prof. dr hab. Antoni Kamiński, socjolog, politolog, pracownik naukowy Instytutu Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk; dr Mateusz Szpytma, historyk, wiceprezes Instytutu Pamięci Narodowej, współtwórca Muzeum Polaków Ratujących Żydów. W sesji inauguracyjnej, w imieniu Zarządu Województwa Podkarpackiego, uczestniczyła Pani Anna Huk, Członek Zarządu Województwa Podkarpackiego.

Grupa Ładosia

Aleksander Ładoś, jako poseł RP w Szwajcarii, kierował nieformalną grupą, składającą się z polskich dyplomatów w Bernie oraz przedstawicieli organizacji żydowskich, która współdziałała w celu ratowania m. in. europejskich Żydów. W skład tej grupy, dzisiaj nazywanej Grupą Ładosia lub Grupą Berneńską, wchodził: ambasador RP Aleksander Ładoś, jego zastępca Stefan Ryniewicz, konsul Konstancy Rokicki, dyplomata Juliusz Kuehl oraz przedstawiciele organizacji żydowskich: Abraham Silberschein i Chaim Eiss. Członkowie tej grupy nielegalnie kupowali, sporządzali oraz dostarczali osobom zagrożonym zagładą sfałszowane paszporty oraz poświadczenia obywatelstwa czterech państw Ameryki Południowej i Środkowej – Paragwaju, Hondurasu, Haiti i Peru. Te dokumenty miały na celu chronić ich właścicieli przed wywózką do obozów śmierci na terenach okupowanych przez III Rzeszę. Poza tym, placówka w Bernie starała się informować świat o dokonującej się w okupowanej Polsce Zagładzie Żydów oraz była jednym z głównych punktów organizowania międzynarodowej pomocy dla ludności na okupowanych terenach. Grupa Berneńska była świadomie wybranym narzędziem i jednym z najistotniejszych elementów działań ratunkowych, pomocowych i informacyjnych prowadzonych przez Rząd RP na Uchodźstwie. **Rok 2021 został, uchwałą Sejmu RP, ustanowiony Rokiem Grupy Ładosia.** „Symposium Sprawiedliwych” jest pierwszym przedsięwzięciem Muzeum Polaków Ratujących Żydów, związanym z obchodami Roku Grupy Ładosia, podjętym wspólnie z Muzeum Niepodległości w Warszawie.

Obchody Narodowego Dnia Pamięci Polaków ratujących Żydów pod okupacją niemiecką w Markowej i w województwie podkarpackim

W ramach tegorocznych obchodów Narodowego Dnia Pamięci Polaków ratujących Żydów pod okupacją niemiecką, w dniu 24 marca w Kościele p.w. św. Doroty w Markowej, pod przewodnictwem Metropolity Przemyskiego, ks. Arcybiskupa Adama Szala, zostanie odprawiona Msza św. w intencji Polaków ratujących Żydów podczas II wojny światowej i o beatyfikację Sług Bożych Rodziny Ulmów. Na Cmentarzu parafialnym w Markowej odbędzie się także modlitwa nad grobem Rodziny Ulmów oraz zapalone zostaną znicze na grobach innych markowskich rodzin ratujących Żydów. Znicze – w imieniu organizatorów tych obchodów – zostaną także zapalone na Cmentarzu Wojennym Ofiar Hitleryzmu w Jagielle-Niechciałkach, miejscu spoczynku m. in. markowskich Żydów zamordowanych przez niemieckich okupantów. Kulminacyjnym punktem obchodów będzie odsłonięcie – na Ścianie Pamięci Muzeum Polaków Ratujących Żydów podczas II wojny światowej im. Rodziny Ulmów – kolejnych tablic z nazwiskami Polaków ratujących Żydów oraz zapalenie zniczy i złożenie kwiatów przy pomniku Rodziny Ulmów w Sadzie Pamięci na terenie Muzeum w Markowej.

Ściana Pamięci w Muzeum Polaków Ratujących Żydów

Muzeum Polaków Ratujących Żydów od początku swojego istnienia upamiętnia na Ścianie Pamięci osoby, które przyczyniły się do uratowania życia Żydów w czasie Holocaustu. Wciąż, pomimo upływu lat,

odkrywane są nowe przypadki bohaterstwa Polaków i oporu Żydów wobec niemieckiego ludobójstwa. Każda, nawet najdrobniejsza pomoc udzielana Żydom mogła spotkać się z niemiecką reakcją – z karą śmierci włącznie - dlatego każdy taki czyn wymagał odwagi i poświęcenia od osób podejmujących takie działania. Jednocześnie nawet najdrobniejsza pomoc mogła odwrócić koleje losu Żydów. Tak było w przypadku rodziny Fishbeinów z Krosna, błakającej się po ucieczce z getta po wsiach i bezdrożach na północ od miasta. Dzięki pomocy Anny i Mieczysława Siwaków znaleźli tymczasowe schronienie i przetrwali najgorszy dla nich okres. W Przemyślu uciekinierom z getta pomagała Monika Zmora, która dostarczała im żywność i wyszukiwała kryjówek. Dzięki jej pomocy przetrwał Gustaw Pfeffer, Ahuva Liss i jej matka a także Aleksandra Mandel która była przez nią ukrywana. Stałe schronienie w Krośnie dzięki Marii i Andrzejowi Kuźniarom znalazły rodziny Thalerów i Teichertów – łącznie dzięki nim przetrwało co najmniej 10 osób. Polskokatolicki ksiądz, Aleksander Piec w Łękach Dukielskich uratował życie Angeli (Nelly) Samel; w Przeworsku s. Zofia Szczygielska w prowadzonym przez siebie zakonie dała schronienie Esterze Frejlach. W Niewodnej Michał Świętoń wraz z dziećmi ukrywali i uratowali rodzinę Resslerów, podobnie jak Katarzyna i Mikołaj Pernatowie którzy w Pawłowej uratowali rodzinę Salzmanów.

VI Festiwal Psalmów Dawidowych poświęcony polskim Sprawiedliwym wśród Narodów Świata

Zwieńczeniem obchodów Narodowego Dnia Pamięci Polaków ratujących Żydów pod okupacją niemiecką będzie VI Festiwal Psalmów Dawidowych pn. „**Honorując Sprawiedliwych i Ocalonych**”. **Koncert ten, poświęcony polskim Sprawiedliwym wśród Narodów Świata**, odbędzie się w dniu 24 marca w Filharmonii Podkarpackiej im. A. Malawskiego w Rzeszowie. Organizatorem koncertu jest Fundacja im. Rodziny Ulmów SOAR.

Fundacja im. Rodziny Ulmów SOAR, która jest jednym ze współorganizatorów tegorocznych obchodów, została powołana w 2015 r. w celu upamiętniania bohaterstwa i odwagi Rodziny Ulmów z Markowej oraz innych Polaków ratujących Żydów podczas II wojny światowej. Fundacja realizuje swoje cele między innymi poprzez upowszechnianie wiedzy o Polakach niosących pomoc Żydom oraz o ratowanych Żydach, jak również poprzez działania na rzecz zbliżenia między Polakami i Żydami, a także rozpowszechnianiem wiedzy o Muzeum Polaków Ratujących Żydów i wspieraniem jego działalności.

**Komitet Organizacyjny obchodów
Narodowego Dnia Pamięci Polaków ratujących Żydów pod okupacją niemiecką w roku 2021
współtworzą:**

Samorząd Województwa Podkarpackiego
Samorząd Gminy Markowa
Towarzystwo Przyjaciół Markowej
Parafia Rzymskokatolicka w Markowej
Fundacja im. Rodziny Ulmów SOAR
Centrum Kultury Gminy Markowa
Muzeum Niepodległości w Warszawie
Muzeum Polaków Ratujących Żydów

Transmisje na kanałach Organizatorów
Więcej informacji: www.muzeumulmow.pl, Aktualności
Kontakt dla mediów: 661 500 225 | info@muzeumulmow.pl
